

роль колхозных опытных станций в реализации производственных опытов и научно-исследовательских учреждений в осуществлении почвенных и агрохимических исследований относительно эффективности применения системы безотвальной обработки почвы в посевах различных сельскохозяйственных культур Степи, Лесостепи и Полесья УССР.

Ключевые слова: эволюция, система безотвальной обработки почвы, метод Т. С. Мальцева, колхозные опытные станции, научно-исследовательские учреждения, сельскохозяйственные культуры.

Kovalenko N. P. Evolution of the application of system of till of soil after method of T. S. Maltsev in Ukraine in 1954–1955

Basic conformities to law and tendencies of application of the system of till of soil have been set after the method of Terentij Semen Maltsev in Ukraine in 1954–1955. The role of the collective farm experimental stations has been reflected in the productive experiments execution and research establishments in realization of the ground and agrochemical researches in relation to efficiency of application of the system of till of soil without dumps in sowing of different agricultural cultures of Steppe, Forest-Steppe and Polesye of Ukraine.

Keywords: evolution, system of till of soil without dumps, method of T. S. Maltsev, collective farm experimental stations, research establishments, agricultural cultures.

УДК 001.89:63(091)(477) Постишев
Коваленко С.Д.

ПАВЛО ПОСТИШЕВ: ПОЛІТИЧНИЙ ІДЕОЛОГ КОЛГОСПНОГО ДОСЛІДНИЦТВА В УСРР/УРСР У 30-ТІ РОКИ ХХ СТОЛІТТЯ

Застосовуючи метод історико-наукового аналізу, висвітлено роль Павла Петровича Постишева, як політичного ідеолога колгоспного дослідництва в УСРР/УРСР у 30-ті роки ХХ століття. Проаналізовано та представлено його внесок у розвиток колгоспної дослідної справи на території УРСР, зокрема як організатора хат-лабораторій – нових структурних одиниць галузевої науки для потреб сільськогосподарського виробництва радянського села.

Ключові слова: Павло Петрович Постишев, сільське господарство, колективізація, колгоспна дослідна справа, колгосп, хата-лабораторія, дослідництво, сільськогосподарські заходи.

Сучасна історична наука тлумачить непростий і неоднозначний суспільно-політичний період ХХ ст., який пройшла Україна, дещо інакше, ніж у радянські часи, адже широкому колу істориків-дослідників стала доступною велика кількість відкритих фактів із архівів, в т.ч. раніше засекречених. На вітчизняних землях у 20–30-х роках минулого століття сільське господарство разом із промисловістю шукали нові шляхи розвитку та мали певні здобутки. Однак галузеві успіхи були б вагомішими, якби аграрний сектор економіки не став донором для промисловості. Ця ситуація щодо початку 30-х років вимальовується сьогодні особливо яскраво. З аграрного сектора викачували хліб та сировину фактично за безцінь, а шляхом спокус міського життя переміщали селян на новобудовані фабрики та заводи. Суперечливі, а нерідко і трагічні наслідки мала колективізація сільського господарства, яка стала здійснюватися в УСРР та інших республіках на основі рішень XV з'їзду ВКП(б) 1927 р. Під час його проведен-

ня йшлося про розвиток усіх форм кооперування, про поступовий перехід на колективні форми обробітку ґрунту за допомогою нової техніки, а не навпаки. Рішеннями з'їзду не визначалися ні терміни, ні тим паче єдина форма чи спосіб кооперування селянських господарств. Однак у ході хлібних заготівель політика всілякого розвитку кооперування в усіх його формах поступово деформувалася в політику підтримки виключно одного різновиду кооперації – колективного господарства (колгоспу). В найкоротші строки державні заготівлі було перетворено з добровільних, регульованих економічними важелями (цінами, податками, пільгами), в обов'язково-примусові. Для підвищення результативності прибутку вирішено було розверстати державні заготівлі не серед багатомільйонних селянських господарств, а серед контрольованих державною колгоспів. Тогочасна урядова політика націлювалася на завершення створення колгоспно-радгоспної системи ведення сільського господарства в усіх республіках СРСР. Звісно за всіма діями в сільськогосподарській галузі як колишнього Радянського Союзу, так і УСРР (а з 30 січня 1937 р. – УРСР), стояли певні відповідальні особи серед яких потрібно зупинитися на неоднозначній особистості Павла Петровича Постишева (1887–1939). У сучасній українській історії його розглядають, насамперед, як одного із апологетів радянської системи влади на українських землях за період 1920–1990 років. Не випадково енциклопедичні видання цієї епохи пишуть про нього як радянського партійного і державного діяча, палкого та рішучого виконавця, тоді здавалося б, єдино правильних рішень керуючої компартії [1; 2]. Партійний псевдонім П.П. Постишева – Єрмак [3].

Багато дослідників на П.П. Постишева покладають персональну відповідальність за розгром українського національного відродження, згортання українізації. Він виступав за застосування репресивних методів при проведенні колективізації та виконанні плану хлібзаготівель в Україні, за рішучу боротьбу зі «шкідниками» і «націоналістичною контрреволюцією». Нині вважається, що Постишев був співорганізатором Голодомору в Україні 1932–1933 рр., що став справжнім геноцидом української нації. 13 січня 2010 року Апеляційний суд м. Києва, здійснивши попередній розгляд кримінальної справи № 1-33/2010, порушеної Службою безпеки України за фактом вчинення геноциду в Україні в 1932–1933 рр. за ознаками злочину, передбаченого ч. 1 ст. 442 КК України, відносно генерального секретаря Центрального комітету ВКП(б) Йосипа Сталіна (Джугашвілі), члена ЦК ВКП(б), голови Ради Народних Комісарів СРСР В'ячеслава Молотова (Скрябіна), секретарів ЦК ВКП(б) Лазаря Кагановича та Павла Постишева, члена ЦК ВКП(б), генерального секретаря ЦК КП(б)У Станіслава Косіора, члена ЦК ВКП(б), голови Ради народних комісарів УРСР Власа Чубаря та члена ЦК ВКП(б), другого секретаря ЦК КП(б)У Менделя Хатаєвича, постановив: закрити кримінальну справу у зв'язку зі смертю обвинувачених. Отже, підстав для реабілітації Й.В. Сталіна, В.М. Молотова, Л.М. Кагановича, П.П. Постишева, С.В. Косіора, В.Я. Чубаря і М.М. Хатаєвича сьогодні немає [4]. Таким чином, П.П. Постишева остаточно було визнано винним в організації Голодомору без підстав на оскарження [5; 6].

Історіографія питання, порушеного у статті, повідомляє, що особистість П.П. Постишева протягом другої половини минулого століття досліджувалася, але під дещо іншим кутом. В очах народу він фігурував видатним діячем Комуністичної партії і радянської держави, волю якого не зломали ні арешти, ні заслання. Він поставав стійким ленінцем, незламним революціонером. Коли в СРСР розпочалася відбудова народного господарства, партія направила Постишева в УСССР/УРСР, де він пропрацював багато років. У своїх книгах та виданнях про такого його пишуть К.А. Атаров [7], Я.С. Блудов [8], В.М. Волковинський [9], Г.А. Марягін [10], Е.Ю. Рівош [11;12;13], при цьому акцентуючи увагу на чималому внеску у розвиток різних галузей УРСР. Тривалий час активно друкувалися окремими виданнями й брошурами промови, спогади, листи П.П. Постишева [14; 15; 16; 17;18; 19; 20; 21]. Сучасний погляд на діяльність П.П. Постишева як політичного ідеолога колгоспної дослідної справи у досліджуваній період простежується у наукових працях сучасного історика аграрної науки, академіка НААН В.А. Вергунова [22; 23].

Мета наукової статті – методом історико-наукового аналізу висвітлити роль П.П. Постишева, як політичного діяча та одного з ідеологів колгоспного дослідництва в УРСР/УСРР у 30-ті роки ХХ ст., а також проаналізувати та підтвердити його внесок у розвиток колгоспної дослідної справи на території УРСР, зокрема як організатора хат-лабораторій – нових структурних одиниць галузевої науки для потреб сільськогосподарського виробництва радянського села.

З позицій сьогодення зрозуміло, що на початку 1933 р. ЦК ВКП(б) видав постанову, в якій засуджувалася діяльність української партійної організації через невиконання плану хлібозаготівель. Ця постанова викликала кадрові зміни в партійній організації. Найсуттєвішою кадровою зміною у січні 1933 р. стало те, що Й.В. Сталін особисто послав П.П. Постишева другим секретарем ЦК КП(б) України. Він дав йому більші повноваження, ніж мали перший секретар ЦК КП(б)У С.В. Косіор і голова Раднародкому В.Я. Чубар як тодішні керівники республіки. У Москві їх вважали недостатньо жорсткими. Найвище керівництво СРСР рахувало, що чинні керівники республіки надто мало викачували хліба для потреб індустріалізації. За словами Й.В. Сталіна «Чубарю і Косіору керувати не під силу. Своєю гнилою дипломатією вони остаточно втратять Україну». Тому її фактичним господарем на п'ять років став П.П. Постишев й одразу взявся наводити порядок залізною рукою, доки сам не потрапив до Бутирської тюрми в Москві [24].

Отже, у січні 1933 р. П.П. Постишев прибув в УСРР другим секретарем ЦК із завданням «безумовно виконати план хлібозаготівель». З березня 1933 р. його обрали секретарем ЦК КП(б)У, а одночасно з січня 1933 р. по червень 1934 р. він був першим секретарем Харківського, з липня 1934 р. по січень 1937 р. – Київського обкому партії [25].

Приступивши до виконання своїх обов'язків П.П. Постишев заявив, що «куркулі мають бути проведені через горнило розкуркулення й відчуті на собі вістря нашої каральної політики». Одночасно він творив образ турботливого

господаря. У Харкові, що до 1934 р. був столицею УСРР, він налагодив роботу міського транспорту та відновив ботанічний сад [24].

У січні–лютому 1934 р. XVII з'їзді ВКП(б) констатував, що вже побудовано фундамент соціалістичної економіки, а ленінська політика, індустріалізація економіки й колективізація сільського господарства перемогли! П.П. Постишев виголошував на ньому, що в Україні мало місце «прикрашування ролі контрреволюційної Центральної Ради і української націоналістичної партії». Він громив «націоналістичний ухил на чолі з Миколою Скрипником», який «примусово насаджував українізацію школи...» [26]. Однак на цьому фоні відповідно до традицій пануючої політичної кон'юнктури в УСРР/УРСР формувався культ особи П.П. Постишева, який постійно намагався бути ближчим до народу, зокрема обідав у робітничих їдальнях, ходив у вишиванці, нібито піклувався долею дітей, а також за його пропозицією в 1936 р. Й.В. Сталін повернув людям ялинку на новорічні свята [27]. Однак, після вересневого 1937 р. пленуму ЦК КП(б)У П. Постишев звільнений з роботи в Україні за «помилки та незадовільне партійне керівництво Київським обкомом» [28].

Протягом 30-х років ХХ ст. П.П. Постишев, віруючи в існуючу нову систему влади та її дії, чітко виконував настанови «згори», намагався все робити «правильно», сподівався на краще життя, проте не зміг уникнути особистого покарання.

Вже на початку ХХІ ст. погляд істориків на роль П. Постишева як політичного діяча 30-х рр. ХХ ст. та одного з ідеологів колгоспного дослідництва кардинально змінився через доступ до раніше засекречених для дослідників архівних матеріалів. Зокрема, відомий російський історик та журналіст К.О. Заліський у своєму біографічному енциклопедичному словнику «Імперія Сталіна» (2000 р.) говорить про П.П. Постишева як про головного ініціатора репресій проти української інтелігенції (1932–1937 рр.), яку звинувачував у «націоналізмі», керівника погрому «націоналістичних» кадрів КП(б)У, члена «трійки», який виносив смертні вироки арештованим на підставі фальсифікованих даних, а в ряді випадків і при повній їх відсутності. Саме завдяки йому репресії набули небувалого розмаху, були арештовані всі секретарі обкомів, більшість секретарів райкомів і т.д. Крім того, це супроводжувалося знищенням сотень тисяч пересічних громадян [25].

У більш пізні радянські часи, вже після реабілітації П.П. Постишева у 1955 р., стверджувалося, що завдяки його ініціативі, наполегливості та підтримці середина 30-х років минулого століття ознаменувалася створенням нових організаційних форм діяльності й результатами роботи у сільському господарстві, що втілилися у понятті «колгоспна дослідна справа». Ці його позитивні для колгоспного дослідництва дії та напрацювання розділяють і сучасні історики-дослідники.

Так, всім відомо, що на початку 1934 р. на *Зьоті рабсількорів Харківської області* П.П. Постишев виступив із пропозицією створити хати-лабораторії. Він широко виклав свою ідею, яка підкуповувала простотою та доступністю. На його думку, у кожному колгоспові потрібно було знайти хорошу хату, відремонтувати її та зробити свого роду лабораторією. Потім підібрати в спеціальних

ящиках усі культури, які вирощує даний колгосп – зернові, технічні, трави. Підшукати різні експонати і наукові плакати з агрономії. Основне переконання – це створити можливості проводити в цій, нехай спрощеній, але лабораторії досліди, наприклад, із зерном на схожість. Обов'язково слід завести записи на кожну культуру. Досліди повинні бути в кожній хаті-лабораторії різні, профільні аспектам роботи кожного колгоспу. За словами Постишева, також повинні надаватися консультації з племінної справи у тваринництві щодо кормової бази, хвороб худоби, методів правильної годівлі тварин та догляду за ними.

Ідею організації хат-лабораторій колгоспники підтримали. Після виступу П.П. Постишева на вищевказаному зльоті член колгоспу імені Г.І. Петровського Кременчуцького району А.А. Курносенко за допомогою ударників-комсомольців організував першу хату-лабораторію. Це була звичайна сільська хата з присадибним городом і садом, які стали дослідними ділянками. Одну з кімнат відвели під лабораторію, в інший розташувалася бібліотека. Придбали мікроскоп, барометр, технічні ваги, плакати, набори насіння, добрив та ін. Роботи з досліджування ґрунту, підвищення якості зерна, боротьби з бур'янами проводилися відповідно до поставленого плану. Розпочата діяльність зі створення першої хати-лабораторії, яка стала зразковою для всіх інших, дала поштовх до затвердження регламентуючих діяльність хат-лабораторій документів – постанови № 165 Наркомзему УСРР від 16 квітня 1934 року «Про організацію колгоспних хат-лабораторій» [29] та постанови № 188 Наркомзему УСРР від 29.04.1934 року «Про організацію і роботу хат-лабораторій» [30].

Після прийняття відповідних постанов організація хат-лабораторій набула масовості. Цей рух вийшов далеко за межі не лише Харківщини, але й України взагалі. Про це П.П. Постишев говорив на *Першому зльоті організаторів і керівників хат-лабораторій Харківщини*. Він підбив підсумки діяльності вже заснованих хат-лабораторій, зазначивши масове їх створення на Дніпропетровщині, Одещині, у Криму, а також на Північному Кавказі, Уралі, в Поволжі та в інших регіонах СРСР. У той же час Павло Петрович закликав колгоспників не гнатися за їх кількістю, а зосередитися на якійсь стороні їх роботи. Він різко критикував думки та заклики перетворити хати-лабораторії в самостійні, відірвані від колективних господарств дослідні станції. Такі гасла з'являлися на сторінках газет «Комсомолец України» та «Працівник Кременчугщини». Пояснював це тим, що *хати-лабораторії матимуть важливе практичне значення лише тоді, коли колгоспи стануть базою для їх роботи*.

З кожним роком хати-лабораторії набували все більшого значення в проведенні наукових досліджень, спрямованих на удосконалення процесів сільськогосподарського виробництва, тому їх керівники та актив потребували спеціальної підготовки. Цінними посібниками для занять науково-дослідною роботою стали – брошури П.П. Постишева «Хата-лабораторія», випущена Державним видавництвом колгоспної і радгоспної літератури в Москві в 1934 р. тиражем в 75 тис. примірників та Ю.Ф. Гомона «Хата-лабораторія в колхозе», надрукована у Харкові видавництвом Укрсільгоспгіз у 1934 р. [31]. П.П. Постишев приді-

ляв велику увагу діяльності піонерських та комсомольських організацій у розбудові колгоспного дослідництва. У той час головним напрямом роботи комсомолу на селі стала боротьба за підвищення врожайності, високу культуру землеробства, розвиток тваринництва, технічну грамотність молоді [21].

Слід звернути увагу на те, що Київщина за своїми природними умовами була однією з тих областей, де вирощувався високий урожай найрізноманітніших сільськогосподарських культур. Головне місце серед таких культур посідав цукровий буряк. На область припадала п'ята частина всіх його посівів у країні. Це зобов'язувало партійні та радянські органи, всіх колгоспників вести активну боротьбу за досягнення високої його врожайності.

Цікавим із різних аспектів діяльності П. Постишева видався той факт, що він вважав за необхідне запрошувати представників відстаючих колгоспів на наради передовиків, які щедро передавали іншим свій досвід. Порівняльний аналіз діяльності колгоспів, які перебували на діаметрально протилежних позиціях, допомагав розкривати причини недоліків у роботі буряководів і намічувати шляхи їх якнайшвидшого усунення. За його пропозицією та організацією проходило трудове суперництво між буряководами ряду областей республіки. Так, 21 лютого 1935 р. об'єднаний пленум Харківського обкому партії і облвиконкому, вітаючи цю ініціативу, прийняв рішення про розгортання соціалістичного змагання за краще проведення сівби і збір буряків між Харківською і Київською областями. Незабаром до них приєдналися буряководи інших областей.

Таким чином, у 1935 р. саме Київщина стала батьківщиною змагання за високий урожай цукрових буряків. Ініціаторами змагання стали ланкові М.С. Демченко й М.В. Гнатенко з колгоспу імені Комінтерну, та А.Д. Кошова з артїлі «Червоний гігант». П.П. Постишев першим погодив це важливе починання. Він пообіцяв буряководам допомогу з боку обкому партії. Для них була надіслана література у кількості 50 примірників, необхідна для отримання спеціальних агрономічних знань і розширення політичного кругозору.

У жовтні 1935 р. в розпал збору цукрових буряків, застосовуючи нові методи роботи, більш прогресивну агротехніку, буряководи перевищили взяті зобов'язання, збираючи по 505 центнерів з гектара. Приклад передовиків унаслідували інші ланкові колгоспу імені Комінтерну. Того року 30 ланок в 13 колгоспах республіки зібрали понад 500 центнерів цукрових буряків з гектара.

У березні 1936 р. у Києві відбулася *Нарада ланкових-п'ятисотенниць*. На ній П.П. Постишев закликав новаторів сільського господарства не зупинятися на досягнутому, а боротися за вищі врожаї. У роботі наради взяли участь стахановці київських підприємств, а також делегати трудящих полів Курської області. Ця зустріч перетворилася на яскравий обмін досвідом між буряководами УРСР і РРФСР. Між представниками Київської, Харківської, Вінницької та Курської областей був підписаний договір про соціалістичне змагання за отримання високих врожаїв цукрових буряків. Суддями цього трудового змагання учасники одностайно обрали редакції газет «Правда» і «Комуніст».

4 червня 1936 р. у Києві відбувся *Зліт передовиків-буряководів республіки* за участю шести тисяч осіб – фахівців із вирощування буряків, що збирали від 500 до 1000 центнерів з гектара. Цей зліт також відвідав П.П. Постишев разом із групою письменників і журналістів. Господарі з гордістю продемонстрували почесним гостям зразки своєї продукції – коренеплоди вагою 500 г кожен. Серед почесних учасників зльоту був український радянський письменник Іван Ле, який за дорученням П.П. Постишева наступного ж дня надрукував у газеті «Комуніст» статтю про фахівців-буряководів. На різного роду нарадах можна було багато дізнаватися про стан справ в колгоспах і МТС, про «нове» життя, що набувало стрімких змін.

На думку П.П. Постишева, особисті зустрічі й бесіди з колгоспниками надавали можливість краще пізнавати думки та міркування сільських трудівників, їхні потреби й турботи, чути слушні, народжені практичним досвідом, пропозиції щодо подальшого підйому сільськогосподарського виробництва. Він вважав такі зустрічі необхідними також для всіх партійних і радянських працівників. Тому організував в ЦК КП(б)У і Київському обкомі партії ряд зустрічей із передовиками та новаторами сільського господарства. Напередодні святкування чергової річниці Великої Жовтневої соціалістичної революції в Київ була запрошена велика група п'ятисотенниць і ударників колгоспів столичної області. 5 листопада з ними зустрілися керуючі урядовці – Перший секретар ЦК КП України С.В. Косіор, Перший секретар Київського обкому ВКП(б) П.П. Постишев і А.П. Любченко. Бесіда вийшла діловою й цікавою. Учасники зустрічі звернулися до всіх колгоспників Київщини з закликом вчасно провести всі сільськогосподарські роботи.

П. Постишев вважав, що сільське господарство – це найдавніший рід заняття людства, що протягом століть було широким полем для застосування творчих талантів народу. Тому він був впевнений, що перехід на колективне ведення сільського господарства відкриває необмежені можливості для масового творчого пошуку нових форм і методів підвищення врожайності, поліпшення землекористування та ін.

Незважаючи на всі його намагання працювати на «вимогу часу» 22 лютого 1938 р. П. Постишева разом із дружиною заарештували. Трохи пізніше – 9 квітня 1938 р. він пише заяву на ім'я наркома внутрішніх справ М. Єжова, в якій запевняє, що має «намір дати органам слідства відверті свідчення про контрреволюційну діяльність проти партії та Радянської влади», яку «проводив протягом кількох років». Але «не викрутився» і був розстріляний 26 лютого 1939 р. як «японський шпигун» і «правий троцькіст» [20]. Через шістнадцять років, 1 червня 1955 р., військовою колегією Верховного суду СРСР його було реабілітовано [32]. З 1963 по 1990 рр. вулиця Мала Житомирська в Києві носила його ім'я [33].

Отже, слід підсумувати, що з початку тридцятих років минулого століття в УСРР працював Другий секретар ЦК КП(б)У П.П. Постишев, за яким зберігалася посада секретаря ЦК ВКП(б). На початковому етапі діяльності він мав два завдання – забезпечити весняну сівбу підгодівлею через колгоспи голодуючих

селян і здійснити чистку компартійно-радянського апарату та безпартійної національної інтелігенції [34]. В цей час в УРСР панувало складне суспільно-політичне становище, однак відбувалися певні промислові та аграрні здобутки. Тому період 30-х рр. ХХ ст. можна розглядати з позицій важливого уроку для нащадків України, оцінюючи і переосмислюючи тогочасні «звершення» і враховуючи існуючі результати для розвитку сучасного аграрного сектора. Можна говорити й про те, що незважаючи на складу роль в історії країни особистості П.П. Постишева як політичного, державного діяча та ідеолога колгоспного дослідництва, він все ж таки в межах виконання своїх завдань на вимогу уряду прагнув здійснити зміни в сільському господарстві України через налагодження роботи колгоспів з метою підняття рівня життя селян і підвищення врожайності в цілому. У зв'язку з цим завдяки йому з'явилася, протягом кількох десятиріч існувала (до 1956 р.) та розвивалася колгоспна дослідна справа.

Джерела та література

1. Постишев Павло Петрович // Український радянський енциклопедичний словник. У 3-х т. /Редкол. А. В. Кудрицький (відп. ред.) та ін. – 2-ге вид.; Т. 3. Портулак–Б. – К., Голов. ред., УРЕ, 1987. – С. 6.
2. Постишев Павел Петрович // Советская историческая энциклопедия. / Редкол. Е. М. Жуков (глав. ред.); Т. 11: Пергам–Ренувен. – М.: Изд-во «Сов. энциклопедия», 1968. – С. 473.
3. Постишев Павло Петрович [Електронний ресурс] // Vseslova : Офіційний веб-сайт. Режим доступу : http://vseslova.com.ua/word/%D0%9F%D0%BE%D1%81%D1%82%D0%B8%D1%88%D0%B5%D0%B2_%D0%9F%D0%B0%D0%B2%D0%BB%D0%BE_%D0%9F%D0%B5%D1%82%D1%80%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%87-84263u. –Дата звернення: 27.12.2017.
4. Постанова Апеляційного суду міста Києва за кримінальною справою, порушеною за фактом вчинення геноциду в Україні в 1932-1933 роках від 10 січня 2010 року [Електронний ресурс] // Офіційний веб-сайт Українського інституту національної пам'яті. Режим доступу: <http://www.memory.gov.ua/publication/postanova-apelyatsiinogo-sudu-mista-kieva-za-kriminalnoyu-spravoyu-porushenoyu-za-faktom>. – Дата звернення: 29.12.2017.
5. 22 лютого 1938 року заарештований компартійний діяч Павло Постишев // Герасим'юк О. // Розстрільний календар. FamilyLeisureClub, 2017. 303 с. Режим доступу: <https://books.google.com.ua/books?id=XeEuDwAAQBAJ&pg=PT80&lpg=PT80&dq=%D0%BF%D0%BE%D1%81%D1%82%D0%B8%D1%88%D0%B5%D0%B2&source=bl&ots=qdL89aQVgd&sig=cJytVpxDC8O4B-Hq-J35eHuYxYk&hl=ru&sa=X&ved=0ahUKEwjCmNeQqKXXAhUB6qQKHRGABDY4ChDoAQhfMA0#v=onepage&q=%D0%BF%D0%BE%D1%81%D1%82%D0%B8%D1%88%D0%B5%D0%B2&f=false>. – Дата звернення 27.12.2017.
6. Войціцька І. В. Державно-політична діяльність П. Постишева в УСРР (1923–1937 рр.). дис. ... канд. іст. наук: спец. 07.00.01. – Історія України. – К., 2010. – 230 с.
7. Павел Постышев: Воспоминания, выступления, письма. – М.: Политиздат, 1987. –400 с.
8. Блудов Я. С. Зразок відданості справі комунізму. – К., 1963.
9. Волковинский В. Н. Павел Петрович Постышев. – К.: Политиздат Украины, 1987.–192 с.
10. Марягин Г. А. Постышев. 1887–1940. // Сер. «Жизнь замечательных людей», вып. 14. – М. : Молод. гвардия, 1965. – 303 с.

11. Ривош Э. Ю. П. П. Постышев. 1887–1940.: Биограф. очерк. – М. : Госполитиздат, 1962. – 94 с.
12. Ривош Е. Ю. Павло Петрович Постышев. 1887–1940. // Сер. «Борці за велику справу». Пер. з рос. – К. : Політвидав України, 1964. – 126 с
13. Ривош Е. Ю. Павло Петрович Постышев: видатний партійний і державний діяч. 1887–1940. : Біограф. нарис. Пер. з рос. – 2-ге перероб. і доп. вид. – К., 1967.
14. Постышев П. П. Виступ на Пленумі Харківського облвиконкому 8.V.1934 р. – Х.: «Соціалістична Харківщина», 1934. – 40 с.
15. Постышев П. П. До XVII з'їзду партії Радянська Україна прийшла з великими перемогами. : Промова на XVII з'їзді ВКП(б)У. – К. : Партвидав ЦК КП(б)У, 1934. – 31 с.
16. Постышев П. П. Новый подъем стахановского движения и выборы в Верховный Совет СССР. : Выступление на совещании стахановцев и руководителей промышленных предприятий г. Куйбышева 29 ноября 1937 г. – Куйбышев : Куйбышев.изд-во, 1937. – 32 с.
17. Постышев П. П. Підсумки сільськогосподарського року і наші завдання. : Промова на пленумі Київського обкому КП(б)У 3 листопада 1935 року. – К. : Партвидав, 1935. – 48 с.
18. Постышев П. П. Рух народу переможної країни. : Промова на зльоті стахановців Київської області 27 жовтня 1935 р. – К.: Партвидав, 1936. – 48 с.
19. Постышев П. П. Доповідь на першому з'їзді колгоспників-ударників Харківщини. – Х. : Партвидав «Пролетар», 1933. – 21 с.
20. Постышев П. П. Квітне і міцніє індустріально-колгоспна Україна.: Промова на другому обласному з'їзді рад Київщини 11 січня 1935 р. – К., 1935.
21. Постышев П. П. Работа з дітьми – більшовицька гордість. – Х.: Молод. Більшов., 1934.
22. Вергунов В. А. Полтавське дослідне поле: становлення і розвиток сільськогосподарської дослідної справи в Україні (до 125-річчя державного дослідництва в агрономії та тваринництві). – К., 2009. – 220 с. Іст.-бібліогр. сер. «Аграрна наука України в особах, документах, бібліографії» ; кн. 28.
23. Вергунов В. А. Колгоспна дослідна справа: з історії виникнення // Історія української науки на межі тисячоліть : зб. наук. пр. / Відп. ред. О. Я. Пилипчук. – К., 2007. – Вип. 32. – С. 21–33.
24. Стригун Ю. Павло Постышев з'їхав з глузду, вишукуючи «ворогів народу» // Gazeta.ua. 2014. 28 лютого. Режим доступу :https://gazeta.ua/articles/history-newspaper/_pavlo-postishev-zyihav-z-gluzdu-vishukuyuchi-vorogiv-narodu/544702. – Дата звернення: 15.12.2017.
25. Залесский К.А. Империя Сталина : биограф.энциклопед. словарь. – Москва: Вече, 2000. – 608 с.
26. Мельниченко В. Прапор України на Арбаті. – М. : «Олма-Пресс», 2004. – С. 138.
27. Волковинський В. М., Васильєв В. Ю. Постышев Павло Петрович [Електронний ресурс] // Інститут історії України НАН України. Енциклопедія історії України. – Режим доступу : http://www.history.org.ua/?termin=Postyshev_P/. – Дата звернення: 27.12.2017.
28. Постышев Павло Петрович // Малий словник історії України. Режим доступу : <https://history.vn.ua/book/dict/1131.html>. – Дата звернення: 27.12.2017.
29. Об организации колхозных хат-лабораторий : Постановление № 165 Народного комиссариата земледелия УССР от 16 апреля 1934 г. // Гомон Ю. Хата-лаборатория в колхозе ; Народный комиссариат земледелия УССР. Х. : Укрсельхозгиз, 1934. С. 58–59.
30. Центральний державний архів громадських об'єднань України, ф. 1, оп. 20, спр. 6493, арк. 1–3.
- 31.
32. Павел Петрович Постышев [Электронный ресурс] // Хронос : Всемирная история в интернете / Ред. В. Румянцев. Режим доступа: http://www.hrono.ru/biograf/bio_p/postyshev_pp.php. – Дата обращения: 15.12.2017.

33. Постишев Павло (1887–1939) [Електронний ресурс] // Електронна бібліотека України : енциклопедія. Режим доступу : <https://uateka.com/uk/article/personality/politics/769>. – Дата звернення: 15.12.2017.

34. Кульчицький С. В. Колгоспи // Енциклопедія історії України : Ка–Ком. – К.: Наук. думка, 2007. – 528 с.

References

1. (1987). Postyshev Pavlo Petrovych [Postyshev Pavel Petrovich]. *Ukrainskyi radianskyi entsyklopedychnyi slovnyk* [Ukrainian Soviet Encyclopedic Dictionary]. V 3-kh t. Redkol. Kudrytskyi, A. V. (vidp. red.) ta in. 2-e vyd. T. 3. Portulak–. K., Holov. red., URE, S. 6 [in Ukrainian].

2. (1968). *Postyshev Pavel Petrovych* [Postyshev Pavel Petrovich]. *Sovetskaia ystorycheska entsyklopedyia* [Soviet historical encyclopedia]. Redkol. Zhukov, E. M. (hlav. red.). T. 11: Perham–Renuven. M., Yzd-vo Sov. Entsyklopedyia, 1968. S. 473 [in Ukrainian].

3. *Postyshev Pavlo Petrovych [Elektronnyi resurs]* [Postyshev Pavel Petrovich [Electronic resource]]. Vseslova : Ofitsiyni veb-sait. Retrieved from http://vseslova.com.ua/word/%D0%9F%D0%BE%D1%81%D1%82%D0%B8%D1%88%D0%B5%D0%B2_%D0%9F%D0%B0%D0%B2%D0%BB%D0%BE_%D0%9F%D0%B5%D1%82%D1%80%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%87-84263u. Data zvernennia: 27.12.2017 [in Ukrainian].

4. *Postanova Apeliatsiinoho sudu mista Kyieva za kryminalnoiu spravoiu, porushenoiu za faktom vchynennia henotsydu v Ukraini v 1932-1933 rokakh vid 10 sichnia 2010 roku [Elektronnyi resurs]* [Resolution of the Kyiv Court of Appeal for a criminal case instituted in connection with the genocide in Ukraine in 1932-1933 from January 10, 2010 : Electronic resource]. *Ofitsiyni veb-sait Ukrainskoho instytutu natsionalnoi pamiati* [The official website of the Ukrainian Institute of National Remembrance]. Retrieved from <http://www.memory.gov.ua/publication/postanova-apelyatsiinogo-sudu-mista-kieva-za-kriminalnoyu-spravoyu-porushenoyu-za-faktom>. Data zvernennia: 29.12.2017 [in Ukrainian].

5. *22 liutoho 1938 roku zareshтовanyi kompartiyni diiach Pavlo Postyshev* [On February 22, 1938, Communist Party activist Pavel Postyshev was arrested]. Herasymiuk O. *Rozstrilnyi calendar* [Shooting calendar]. Family Leisure Club, 2017. 303 s. Retrieved from <https://books.google.com.ua/books?id=XeEuDwAAQBAJ&pg=PT80&lpg=PT80&dq=%D0%BF%D0%BE%D1%81%D1%82%D0%B8%D1%88%D0%B5%D0%B2&source=bl&ots=qdL89aQVgd&sig=cJytVpxDC8O4B-Hq-J35eHuYxYk&hl=ru&sa=X&ved=0ahUKEwjCmNeQqKXXAhUB6qQKHRGABDY4ChDoAQhfMA0#v=onepage&q=%D0%BF%D0%BE%D1%81%D1%82%D0%B8%D1%88%D0%B5%D0%B2&f=false>. Data zvernennia 27.12.2017 [in Ukrainian].

6. Voitsitska, I. V. (2010). Derzhavno-politychna diialnist P. Postysheva v USRR (1923–1937 rr.) [Public-political activity of P. Postishev in the Ukrainian SSR (1923-1937 gg.)]. *History of Ukraine*. K. 230 s. [in Ukrainian].

7. Atarov, K. A. (1987). *Pavel Postyshev. Vospomynaniya, vystupleniya, pisma* [Pavel Postyshev: Memoirs, speeches, letters]. M. Polytyzdat. 400 s. [in Russian].

8. Bludov, Ya. S. (1963). Zrazok viddanosti spravi komunizmu. K. [in Ukrainian].

9. Volkovynskyi, V. N. (1987). *Pavel Petrovych Postyshev* [Pavel Petrovich Postyshev]. K. : Polytyzdat Ukrainy. 192 s. [in Russian].

10. Mariahyn, H. A. (1965). *Postyshev. 1887–1940* [Postyshev. 1887-1940.]. M. Molod. hvardyia, 1965. 303 s. Ser. Zhyzn zamechatelnykh liude», 14 [in Russian].

11. Ryvosh, Э. Yu. (1962). *P. P. Postyshev. 1887–1940. Byohraf. ocherk* [P.P. Postyshev. 1887-1940. Biographer. feature article]. M. Hospolytyzdat. 94 s. [in Russian].

12. Rivosh, E. Yu. (1964). *Pavlo Petrovych Postyshev. 1887–1940* [Pavlo Petrovych Postyshev. 1887-1940]. Per. z ros. K., Polityvdav Ukrainy. 126 s. Ser. Bortsi za velyku spravu. [in Ukrainian].

13. Rivosh, E. Yu. (1967). *Pavlo Petrovych Postyshev. Vydadniy partiyniy i derzhavniy diiach. 1887–1940. Biohraf. Narys* [Pavlo Petrovich Postishev: a representative party and a state dyach. 1887-1940. The biograph. naris]. Per. z ros. 2-e pererob. i dop. vyd. K. [in Ukrainian].
14. Postyshev, P. P. (1934). *Vystup na Plenumi Kharkivskoho oblyvkonkomu 8.V.1934 r.* [Widget at the Plenary Meeting of the Kharkov Regional Oblyvkonkomu 8.V.1934 p.]. Kh. Sotsialistychna Kharkivshchyna. 40 s. [in Ukrainian].
15. Postyshev, P. P. (1934). *Do XVII zizdu partii Radianska Ukraina pryishla z velykymy peremohamy. Promova na XVII zizdi VKP(b)U* [Until the XVIIth anniversary of the party Radianska Ukraine came with great help. Promova at the XVIIth anniversary of the VKP (b) U]. K. : Partvydav TsK KP(b)U. 31 s. [in Ukrainian].
16. Postyshev, P. P. (1937). *Novyi pod'em stakhanovskoho dvyzhenyia y vybory v Verkhovnyi Sovet SSSR. Vystuplenye na soveshchanyy stakhanovtsev y rukovodytelei promyshlennykh predpriyatiy h. Kuibysheva 29 noiabria 1937 h.* [A new upsurge of the Stakhanovite movement and elections to the Supreme Soviet of the USSR. Speech at a meeting of Stakhanovites and heads of industrial enterprises in Kuibyshev on November 29, 1937.]. Kuibyshev : Kuibyshev. yzd-vo. 32 s. [in Russian].
17. Postyshev, P. P. (1935). *Pidsumky silskohospodarskoho roku i nashi zavdannia. Promova na plenumi Kyivskoho obkomu KP(b)U 3 lystopada 1935 roku* [Results of the agricultural year and our tasks. Speech at the Plenum of the Kyiv Regional Committee of the KP (b) On November 3, 1935]. K. : Partvydav. 48 s. [in Ukrainian].
18. Postyshev P. P. (1936). *Rukh narodu peremozhnoi krainy. Promova na zloti stakhanovtsiv Kyivskoi oblasti 27 zhovtnia 1935 r.* [Movement of the people of the victorious country. Speech on the take-off of Stakhanovites of the Kiev region on October 27, 1935]. K. : Partvydav. 48 s. [in Ukrainian].
19. Postyshev, P. P. (1933). *Dopovid na pershomu zizdi kolhospykiv-udarnykyv Kharkivshchyny* [Report at the first congress of Kharkiv-based drummers]. Kh. : Partvydav «Proletar». 21 s. [in Ukrainian].
20. Postyshev, P. P. (1935). *Kvitne i mitsniie industrialno-kolhospna Ukraina. Promova na druhomu oblasnomu zizdi rad Kyivshchyny 11 sichnia 1935 r.* [Flowering and growing industrial-collective farm Ukraine. Speech at the second regional congress of councils of Kyiv region on January 11, 1935.]. K. [in Ukrainian].
21. Postyshev, P. P. (1934). *Robota z ditmy – bilshovytska hordist* [Work with children is Bolshevik pride]. Kh. : Molod. bilshovyk. [in Ukrainian].
22. Verhunov, V. A. (2009). *Poltavske doslidne pole: stanovlennia i rozvytok silskohospodarskoi doslidnoi spravy v Ukraini (do 125-richchia derzhavnoho doslidnytstva v ahronomii ta tvarynnytstvi)* [Poltava field of research: the formation and development of agricultural research in Ukraine (to the 125th anniversary of state research in agronomy and livestock)]. K. 220 s. Ist.-bibliohr. ser. «Ahrarna nauka Ukrainy v osobakh, dokumentakh, bibliohrafii» ; kn. 28 [in Ukrainian].
23. Verhunov, V. A. (2007). *Kolhospna doslidna sprava: z istorii vynyknennia* [Collective Experimental Case: From the History of Origins]. *Istoriia ukrainskoi nauky na mezhi tysiacholit : zb. nauk. pr.* [The history of Ukrainian science at the turn of the millennium: Sb. sciences ave]. K. 32. 21–33 [in Ukrainian].
24. Stryhun, Yu. (2014). *Pavlo Postyshev zikhav z hluzdu, vyshukuiuchy «vorohiv narodu»* [Paul Postyshev crazy, looking for "enemies of the people"]. *Gazeta.ua. – 28 liutoho. – Access mode: https://gazeta.ua/articles/history-newspaper/_pavlo-postishev-zyihav-z-gluzdu-vishukuyuchi-vorogiv-narodu/544702. Data zvernennia: 15.12.2017* [in Ukrainian].
25. Zalesskyi, K.A. (2000). *Ymperyia Stalyna : byohraf. entsykloped. Slovar* [The Empire of Stalin: Biographical Encyclopedic Dictionary]. Moskva : Veche. 608 s. [in Russian].
26. Melnychenko, V. (2004). *Prapor Ukrainy na Arbati* [Flag of Ukraine on the Arbat]. M. : Olma-Press. S. 138 [in Russian].

27. Volkovynskiy, V. M., Vasyliiev, V. Yu. Postyshev *Pavlo Petrovych* : *Elektronnyi resurs* [Postyshev Pavel Petrovich :Electronic resource]. *Instytut istorii Ukrainy NAN Ukrainy. Entsyklopediia istorii Ukrainy* [Institute of History of Ukraine of the National Academy of Sciences of Ukraine. Encyclopedia of Ukrainian History]. Retrieved from http://www.history.org.ua/?termin=Postyshev_P/. Data zvernennia: 27.12.2017 [in Ukrainian].
28. *Postyshev Pavlo Petrovych* [Postyshev Pavel Petrovich]. *Malyi slovnyk istorii Ukrainy* [Small Dictionary of Ukrainian History]. Retrieved from <https://history.vn.ua/book/dict/1131.html>. Data zvernennia: 27.12.2017 [in Ukrainian].
29. *Ob orhanyzatsyyi kolkhoznnykh khat-laboratoryi* : *Postanovlenye № 165 Narodnoho komysaryata zemledelyia USSR ot 16 aprelia 1934 h.* [On the organization of collective-farm hut-laboratories: Resolution No. 165 of the People's Commissariat of Agriculture of the Ukrainian SSR of April 16, 1934]. Homon Yu. *Khata-laboratoriya v kolkhoze* [Hata-laboratory on the collective farm]. Kh. : Ukrselkhozghyz, 1934. 58–59 [in Russian].
30. *Tsentralnyi derzhavnyi arkhiv hromadskykh obiednan Ukrainy* [Central State Archive of Public Associations of Ukraine], f. 1, op. 20, spr. 6493, ark. 1–3.
31. Gomon, Yu.F. (1934). *Hata-laboratoriya v kolhoze* [Hata-laboratory on the collective farm]. Kh. Ukrselgiz. 70 s [in Russian].
32. *Pavel Petrovich Postyishev* [Elektronnyi resurs]. [Pavel Petrovich Postyshev : Electronic resource]. *Hronos : Vsemirnaya istoriya v internete* [Chronos: World History on the Internet]. Red. Rummyantsev, V. Retrieved from http://www.hrono.ru/biograf/bio_p/postyshev_pp.php. Data obrascheniya: 15.12.2017 [in Ukrainian].
33. *Postyshev Pavlo (1887–1939)* [Elektronnyi resurs] [Postyshev Pavel (1887-1939) : Electronic resource]. *Elektronna biblioteka Ukrainy : entsyklopediia* [Electronic Library of Ukraine: Encyclopedia]. Retrieved from <https://uateka.com/uk/article/personality/politics/769>. Data zvernennia: 15.12.2017 [in Ukrainian].
34. Kulchytskyi, S. V. (2007). *Kolhospy* [Collective farms]. *Entsyklopediia istorii Ukrainy : Ka–Kom*. [Encyclopedia of Ukrainian History :Ka–Kot]. K. : Nauk. dumka, 528 s. [in Ukrainian].

Коваленко С.Д. Павел Постышев: политический идеолог колхозного опытничества в УССР / УССР в 30-е годы XX века

Применяя метод историко-научного анализа, освещена роль Павла Петровича Постышева, как политического идеолога колхозного опытничества в УССР / УССР в 30-е годы XX века. Проанализирован и представлен его вклад в развитие колхозного опытного дела на территории УССР, в частности как организатора хат-лабораторий – новых структурных единиц отраслевой науки для нужд сельскохозяйственного производства советской деревни.

Ключевые слова: Павел Петрович Постышев, сельское хозяйство, коллективизация, колхозное опытное дело, колхоз, хата-лаборатория, опытничество, сельскохозяйственные мероприятия.

Kovalenko S.D.Pavlo Postyshev: political ideologist of research collective farm in the USSR in the 30s years of the XX century

Applying the method of historical and scientific analysis, the role of Pavlo Petrovich Postyshev as a political ideologist of a collective farm research in the USSR in the 30s of the XX century has been highlighted. His contribution to the development of research collective farm on the territory of the USSR has been analyzed and presented, in particular as the organizer of the houses-laboratories - new structural units of branch science for the needs of agricultural production in the Soviet village.

Keywords: Pavlo Petrovych Postyshev, agriculture, collectivization, research collective farm, collective farm, house-laboratory, research, agricultural events.